

УДК 343.98 (477)

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.3.44>

ХИЖНЯК Є.С.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ ЩОДО УМИСНИХ ВБИВСТВ ЯК ОКРЕМИЙ ЕЛЕМЕНТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРЕВЕНЦІЇ**INDIVIDUAL OPERATIVE AND INVESTIGATIVE FORECASTING BY CRIMINAL POLICE UNITS OF CRIMINAL AND ILLEGAL BEHAVIOR IN RELATION TO INTENTIONAL MURDERS, AS A SEPARATE ELEMENT OF OPERATIVE AND INVESTIGATIVE PREVENTION**

У статті досліджено зміст оперативно-розшукового прогнозування. Виокремлено основні властивості й ознаки, що характеризують оперативно-розшукове прогнозування як складну та динамічну систему. Розкрито понятійно-термінологічний апарат, зміст і взаємозв'язок елементів структури оперативно-розшукового прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки. Визначено, що оперативно-розшукове прогнозування є самостійним видом прогнозування, яке займає окреме місце в структурі оперативно-розшукової превенції. Установлено, що характерною особливістю прогностичного мислення є не лише передбачення можливого розвитку конкретної оперативно-розшукової ситуації, але й прогнозування можливих варіантів розвитку інших подій.

Зазначено, що для розроблення оперативно-розшукових прогнозів необхідне використання додаткових, суто прогностичних знань. Виокремлено основні функції оперативно-розшукового прогнозування.

Ключові слова: прогнозування, індивідуальне прогнозування, оперативно-розшукове прогнозування, прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки, оперативно-розшукова превенція.

The article examines the content of operative and investigative forecasting. The main properties and signs characterizing operational search forecasting as a complex and dynamic system are highlighted. The conceptual and terminological apparatus, the content and interrelationship of the elements of the structure of operative and investigative forecasting of individual criminal and illegal behavior are disclosed. It has been determined that operative-exploratory forecasting is an independent type of forecasting, which occupies a separate place in the structure of operational-exploratory prevention. It has been established that a characteristic feature of prognostic thinking is not only the prediction of the possible development of a specific operative-search situation, but also the prediction of possible variants of the development of other events.

It is noted that the use of additional, purely prognostic knowledge is necessary for the development of operative and investigative forecasts. The main functions of operative and investigative forecasting are highlighted.

Key words: forecasting, individual forecasting, operational-investigative forecasting, forecasting of individual criminal-illegal behavior, operational-investigative prevention.

Постановка наукової проблеми. Дослідити оперативно-розшукове прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки в якості окремого елемента оперативно-розшукової превенції, зокрема у частині умисних вбивств.

© ХИЖНЯК Є.С. – кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету адвокатури та антикорупційної діяльності (Національний університет «Одеська юридична академія») <https://orcid.org/0000-0001-8263-0353>

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковою розробкою проблеми втзачення поняття та значення прогнозування у сфері протидії кримінальній протиправності займалися такі вчені, як Р.°Абизов, Г.°Аванесов, Ю.°Антонян, Ю.°Блувштейн, Б.°Волженкін, К.°Горянов, В.°Грохольський, І.°Даньшин, О.°Долженков, О.°Джужа, А.°Долгова, Ю.°Д'якова, І.°Карпец, В.°Кудрявцев, Н.°Кузнецова, В.°Лукашов, В.°Межевой, О.°Межевой, С.°Овчинський, І.°Сервещкий, Г.°Сінілов, О.°Снігер'ов, С.°Тарарухін, М.°Шаргародський, А.°Яковлев та ін.

Метою статті є дослідження та виокремлення сучасних особливостей та окремих елементів оперативно-розшукового прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки, в контексті оперативно-розшукової протидії умисним вбивствам.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні ні в кого не викликає заперечень теза стосовно того, що одним із напрямів діяльності, який дозволяє ефективно впливати на кримінально-протиправні прояви, є прогнозування [1, с. 133].

Термін «прогноз» (від греч. *prognosis* <pro – вперед + *gnosis* – пізнання) тлумачать як передбачення засноване на певних даних [2, с. 221]. Прогнозування – аналіз та наукове передбачення майбутніх станів і тенденцій розвитку соціальних чи природних явищ, обґрунтована інформація про якісні і кількісні характеристики процесів, що передбачаються. Результатом прогнозування є прогноз – знання про майбутнє і можливі варіанти розгортання сьогочасних тенденцій [3, с. 524]. Прогноз – це судження про невідоме раніше, реально можливе становище речей, яке висловлюється на основі вірогідної інформації про вихідні й супутні явища. Прогноз створює скеровувальне і стимулювальне цілеспрямовування для вирішення конкретних практичних завдань [4, с. 341].

Як стверджує В. Журавель, прогноз є «імовірним судженням про стан об'єкта в той чи інший проміжок часу в майбутньому, локалізованого у певному просторі», «видом науково-пізнавальної діяльності людини, спрямованої на формування прогнозів розвитку якихось об'єктів» [5, с. 20].

Найчастіше прогнози поділяються на соціальні, спрямовані на передбачення динаміки суспільних явищ, та індивідуальні, які прогнозують поведінку окремих осіб. В широкому розумінні індивідуальні прогнози теж є соціальними, оскільки поведінка людини має суспільний характер. За галузевим принципом розрізняють політичні, економічні, науково-технічні, демографічні, кримінологічні та інші види прогнозів.

Прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки є самостійним видом прогнозування, під яким розуміють визначення ймовірності вчинення кримінального правопорушення у майбутньому конкретною особою.

У кримінологічній науці необхідність індивідуального прогнозування активно відстоював А.°Герцензон [6, с. 26]. Продовжуючи вказаний напрям досліджень Р.°Абизов писав, що проблема індивідуального кримінологічного прогнозування привертає увагу багатьох представників теорії та практики у сфері протидії кримінальній протиправності. Необхідність індивідуального прогнозування є соціальною потребою, оскільки без наукового передбачення неможливе наукове управління суспільством. Ця необхідність зумовлена ще й тим, що можна активно втручатися і впливати на хід майбутніх подій [7, с. 87].

Прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки має важливе значення для організації і здійснення індивідуальної превенції кримінальної протиправності. Передбачення можливої поведінки особи служить передумовою для прийняття багатьох організаційних, тактичних та правових рішень. Дослідники О.°Джужа, В.°Василевич, Ю.°Іванов зазначають, що кримінологічний прогноз – це ймовірне судження про майбутній стан (рівень, структуру, динаміку) кримінальної протиправності та її детермінанти, можливості профілактики й інші засоби впливу на кримінальну протиправність у певний проміжок часу [8, с. 53].

Серед мети та завдань кримінологічного прогнозування можна виокремити такі завдання: з'ясування показників, що характеризують розвиток або зміну кримінальної протиправності в ретроспективі, виявлення на основі цього небажаних тенденцій і закономірностей, встановлення способів їх зміни в необхідному (бажаному) напрямі; з'ясування всіх обставин, що мають істотне значення для розроблення перспективних планів; розроблення загальної концепції протидії кримінальній протиправності, складником якої є вибір оптимального розвитку всієї правоохоронної системи; встановлення можливих змін у рівні, структурі та динаміці кримінальної протиправності у майбутньому і виявлення обставин, що зумовлюють такі зміни [8, с. 73].

Поряд з кримінологічним прогнозуванням оперативно-розшукове прогнозування має свій особливий статус у системі міжгалузевих співвідношень юридичної прогностики. З огляду на

специфіку оперативно-розшукової діяльності, інтереси її прогностичної галузі пов'язані з інтересами прогнозування матеріально-правової, кримінально-процесуальної й оперативно-розшукової сфер.

Розглянемо сутність та зміст оперативно-розшукового прогнозування, як одного із складових елементів оперативно-розшукової діяльності.

В першу чергу, потрібно зазначити, що оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених Законом «Про оперативно-розшукову діяльність» підстав, при безпосередньому виконанні своїх повноважень, надається право здійснювати інформаційно-аналітичне прогнозування оперативної обстановки та криміногенної ситуації [9].

Під оперативно-розшуковим прогнозуванням слід розуміти наукове передбачення ймовірних шляхів і результатів майбутнього розвитку явищ, процесів та подій (готування та вчинення умисних вбивств тощо), оцінки показників, що характеризують ці явища та процеси для порівняння віддаленого майбутнього, на основі аналізу даних, з урахуванням раніше отриманої оперативної інформації.

Будь-який прогноз є результатом оцінювання наявної інформації та логічних висновків з нього. Інформаційно-логічний процес може коливатися в доволі широкому діапазоні, від елементарного передбачення на основі лише одного повідомлення вірогідних подій, вірогідної зміни, які розробляються або перевіряються, до багатоваріантних розрахунків складної оперативно-розшукової ситуації.

Практичне значення оперативно-розшукового прогнозування полягає у забезпеченні планової і цілеспрямованої діяльності оперативних підрозділів, зменшення кількості задіяних ресурсів та витраченого часу. Прогнозування допомагає у виборі адекватних та раціональних засобів протидії кримінально-протиправним проявам з урахуванням як наявних ресурсів, так і тих, що можуть з'явитися згодом. Прогнозування дозволяє заздалегідь підготуватися до вирішення нових проблем, застерегти суб'єктів оперативно-розшукової діяльності від такої ситуації, коли вони постають перед здійсненим фактом і змушені займатися вже наслідками, що склалися, не маючи можливості діяти на випередження.

Оперативно-розшукове прогнозування виконує наступні функції:

- орієнтує (вибір найоптимальніших цілей та шляхів їх досягнення, а також пріоритетних напрямів розвитку);

- нормативну (досягнення бажаних станів на основі заздалегідь заданих норм, ідеалів, стимулів, цілей);

- попереджувальну (визначення можливих негативних наслідків того чи іншого явища).

Точність і обґрунтованість оперативно-розшукових прогнозів зумовлена якістю отриманої інформації, яку можна упорядкувати таким чином:

- а) за джерелами – офіційна (відомості, які містяться в різних офіційних документах, що видаються компетентними державними органами та посадовими особами; відомості, що містяться в матеріалах кримінальних проваджень, оперативно-розшукових справах та інших офіційних провадженнях та документах) та неофіційна (моніторинг, інформація отримана в результаті заходів оперативного ініціативного пошуку; повідомлення від негласного апарату тощо);

- б) відповідно від прогнозованої системи – внутрішня (перероблена за певною схемою, тобто перекодована та згрупована за чіткими ознаками, наприклад, у кореляційні таблиці, що відображають залежності між конкретним способом вчинення кримінального правопорушення та особою злочинця) і зовнішня (первинна інформація, що характеризує як сам об'єкт прогнозу, його властивості та ознаки з позиції методології оперативно-розшукового прогнозування, так і прогностичний фон, тобто чинники-детермінанти, передпрогностичну ситуацію тощо);

- в) за характером відображуваних знань – якісна (фактичні дані та експертні оцінки) та кількісна (статистичні дані);

- г) за функціональним призначенням – інформація для побудови прогнозів у науці; інформація для науково-прикладного прогнозування; інформація для практичного прогнозування.

Також джерела вихідної для оперативно-розшукового прогнозування інформації можна поділити у такий спосіб:

1. Наукові дані:

- а) положення загальної теорії оперативно-розшукової діяльності та її окремих напрямків (наприклад, дані про закономірності механізму скоєння та приховування кримінальних правопорушень; виникнення інформації про кримінальне правопорушення та його учасників; збирання,

оцінки та використання фактичних даних про ознаки кримінально протиправної діяльності при збереженні стабільності детермінуючих чинників);

б) результати емпіричних досліджень оперативно-розшукової діяльності;

в) відомості, що характеризують сучасний рівень розвитку кібернетичних та технічних наук, дані яких використовуються в оперативно-розшуковій діяльності, а також тенденції і перспективи розвитку науково-технічного прогресу (наприклад, результати досліджень у галузях технічних та комп'ютерних наук, здобутки у сфері штучного інтелекту, постають інформаційною базою для побудови прогнозів про шляхи та напрями трансформації та адаптації цих результатів для удосконалення заходів оперативно-розшукової діяльності та методів їх практичного застосування);

г) результати соціологічних, правових та кримінологічних прогнозів;

г) комплексні (групові) дані (клінічне прогнозування (інтерв'ю та спостереження); психометричні тести; результати анкетування, вивчення соціальних мереж, інтерв'ювання наукових і практичних працівників, а також висновки (думки) експертів щодо об'єктів або явищ прогнозу).

2. Статистичні дані:

а) відомості з наявних обліків (криміналістичних, кримінологічних, оперативних, профілактичних тощо) в яких міститься інформація про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (наприклад, умисні вбивства), способи вчинення, відповідні сліди, речові докази);

б) оперативно-розшукові показники стану оперативної та криміногенної обстановки, окремих видів кримінальних правопорушень, динаміки, латентності та інше.

3. Узагальнені дані практики:

а) інформація про нові способи вчинення кримінальних правопорушень (наприклад, умисних вбивств), різновиди кримінально протиправних посягань, трансформацію обстановки, в якій вчиняються ті чи інші кримінальні правопорушення;

б) відомості про ефективність тих чи інших засобів, прийомів та методів оперативно-розшукової діяльності для процесу оперативно-розшукової протидії, попередження, профілактики кримінальних правопорушень певного виду.

Оперативно-розшукове прогнозування розвитку подій та поведінки об'єкта прогнозування може здійснюватися шляхом умовного продовження тенденцій його розвитку з минулого до сучасного, з сучасного до майбутнього. Тому, враховуючи досвід різних методик прогнозування, зокрема методики прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки, можна визначити структурні завдання оперативно-розшукового прогнозування, а саме:

- зіставлення минулих характеристик об'єкта оперативно-розшукової діяльності з реальним його станом на підставі аналізу й вивчення оперативно-розшукової ситуації, особистісних якостей розроблюваних осіб та їх середовища, з одночасною проєкцією у майбутнє;

- визначення на основі аналізу даних, які можуть використовуватися як прогностичні ознаки якісної ролі та кількісного значення в системі показників імовірності тих чи інших змін в об'єкті або в оперативній ситуації тощо, а також показників, найбільш достовірних та інформативних в оперативному плані та найзручніших для практичного застосування;

- створення на підставі ознак, отриманих за прогностичною методикою, прикладної моделі майбутньої кримінально-протиправної діяльності осіб, які підпадають під оперативний вплив для визначення ступеня ймовірності висновків, що прогнозуються;

- розробка надійних і ефективних способів використання створеної прогностичної моделі залежно від оперативно-розшукової ситуації.

Виходячи з цих завдань головними особливостями прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки можуть бути:

- головна мета розробки прогнозу – науково обґрунтована вірогідність настання певного явища процесу або події, визначення можливих негативних наслідків та шляхів і перспектив їх усунення;

- розроблення альтернативних варіантів розвитку майбутніх подій;

- для розроблення оперативно-розшукових прогнозів необхідне використання додаткових, суто прогностичних знань;

- остаточною результатом прогнозу є прогностичний висновок та практичні рекомендації для оперативних працівників (підрозділів).

За масштабом охоплення обставин і фактів, що відображаються в прогностичних судженнях та обсягом розв'язуваних завдань в оперативно-розшуковій діяльності оперативно-розшукове прогнозування можна диференціювати як стратегічне, тактичне та індивідуальне.

Стратегічне прогнозування – це формування мислено-уявних моделей, які мають пояснювати з певною мірою вірогідності майбутній розвиток подій. Під час стратегічного прогнозування такі моделі складаються про окремі аспекти правоохоронної діяльності, такі як: стан та динаміку оперативної обстановки або криміногенної ситуації; вплив соціально-економічних, демографічних, екологічних та інших чинників на майбутній стан поширення кримінальної протиправності; перспективи виникнення нових видів та способів протиправної діяльності; тенденції у сфері організованих форм кримінальної протиправності; тенденції розвитку криміногенної ситуації з огляду на контрзаходи, які будуть реалізовані для її стабілізації тощо [10, с. 155].

Тактичне прогнозування полягає у розробленні оперативно-розшукових версій розвитку ситуації, що сприяють здійсненню оперативно-розшукових заходів для вирішення конкретних завдань оперативно-розшукової діяльності, в короткостроковій перспективі: прогнозування імовірної ситуації, що може скластися в період проведення оперативно-профілактичних заходів, для визначення варіантів-моделі використання оперативно-розшукових сил та засобів та вибору тактики протидії кримінальній протиправності (організаційно-управлінське прогнозування); прогнозування імовірної поведінки негласних працівників у визначених умовах під час виконання завдань, що необхідно для визначення моделі їх навчання та інформаційно-тактичного забезпечення їхньої діяльності [11, с. 133].

Індивідуальне прогнозування спрямоване на розробку прогностичної моделі щодо:

а) прогнозування імовірної поведінки об'єктів оперативно-профілактичного впливу з метою визначення тактичних прийомів здійснення оперативно-розшукових заходів щодо протидії кримінальній протиправності;

б) прогнозування певних змін в об'єкті та настання, в зв'язку з цим, певних негативних наслідків;

в) можливого місця і часу вчинення кримінального правопорушення, що готується (наприклад, вивчення і аналіз просторового розташування місць вчинення серійних вбивств і розробка на цій підставі моделей для прогнозування ймовірних районів можливих повторних злочинів даної категорії дають змогу локалізувати межі пошуку можливого злочинця в реальних умовах) [12, с. 42].

Залежно від рівня суб'єкта прогнозування можна виокремити: індивідуальний (на рівні оперативного працівника або окремого підрозділу); місцевий (на рівні окремого органу, структурного підрозділу); регіональний (на рівні окремого міста, області, регіону).

Перші два можна умовно віднести до оперативно-тактичного прогнозування, а третій рівень більше має відношення до стратегічного прогнозування.

Також в оперативно-розшуковому прогнозуванні використовуються певні методи. Найпоширенішими методами оперативно-розшукового прогнозування можна визначити екстраполяцію, моделювання, експертизу [13, с. 216].

Розглянемо кожний з них більш детально. Метод екстраполяції – його сутність полягає у співставленні минулого і сучасного станів досліджуваного об'єкту та перенесенні на майбутнє виявлених закономірностей його розвитку. Недоліком цього методу є те, що він забезпечує потрібний ступінь достовірності лише в короткострокових прогнозах і за умови достатньої стабільності досліджуваного об'єкту.

Більш точнішим є метод моделювання. Моделювання – це метод дослідження об'єктів пізнання (явищ, пристроїв, процесів), що ґрунтується на заміні конкретного об'єкта досліджень (оригіналу) іншим, подібним до нього (моделлю) [14, с. 144]. Оперативно-тактичне моделювання – це особливий пізнавальний процес, метод теоретичного та практичного опосередкованого пізнання, коли суб'єкт замість безпосереднього об'єкта пізнання вибирає чи створює схожий із ним допоміжний об'єкт-замісник (модель), досліджує його, а здобуту інформацію переносить на реальний предмет вивчення, явище або процес, з метою використання в оперативно-розшуковій діяльності. Складність даного методу полягає у тому, що усіляку модель будують і досліджують при певних припущеннях. Моделювання базується на теорії подібності, згідно з якою абсолютна подібність може мати місце лише при заміні об'єкта точно таким самим, а при моделюванні більшості систем (за винятком, можливо, моделювання одних математичних структур іншими) абсолютна подібність неможлива і тому основною метою моделювання є те, що модель повинна досить добре відображати функціонування змодельованої системи.

При створенні відповідної моделі необхідно враховувати, що чим вона більш повна і детальна, тим більше наближається до реальності, а відсоток похибки відповідно зменшується. Окремі елементи моделі, як правило, не є постійними і змінюються у часі. Тому з метою отримання

прогнозу із заданим (розрахованим) ступенем достовірності, необхідно переглядати сам стан об'єкту через відповідні проміжки часу. Створена на основі гіпотези модель може змінюватися чи доповнюватися, що дає змогу ставити нові цілі і завдання.

Також під час оперативно-розшукового моделювання можуть використовуватись наочно-образні та логіко-символічні моделі.

Якість оперативно-розшукових прогнозів підвищується при поєднанні екстраполяції і моделювання з методами експертних оцінок. Останній полягає в узагальненні думок фахівців щодо можливих змін кількісних і якісних показників кримінальної протиправності у прогнозованому проміжку часу, змін в поведінці об'єкта прогнозу, вектору таких змін, їх характер та динаміку, а також характеристику майбутніх наслідків. Існують певні правила збору, обробки, аналізу й узагальнення експертних оцінок.

Всі ці методи використовуються в поєднанні для підвищення точності прогнозу та зменшення ймовірності помилкових результатів. Кожен з них має свої переваги і обмеження, тому часто застосовується комплексний підхід для оцінки ризику кримінально-протиправної поведінки.

Вибір методу прогнозування залежить від низки чинників, серед яких найважливішими є широта охоплення прогнозованого об'єкта, його складність, віддаленість прогнозу в часі, його багатofакторність тощо. Також багато залежить від того, які фахівці, учені, практичні працівники залучаються до розроблення прогнозу і яка технічна база водночас використовується [15, с. 132].

Підсумовуючи все вищевикладене можна стверджувати, що в ході оперативно-розшукового прогнозування вирізняють три основні етапи:

- на першому етапі здійснюється різноаспектний аналіз об'єктів прогнозування, виділення їх ознак, найбільш значущих для прогностичних досліджень;

- на другому етапі формулюється робоча гіпотеза, основне призначення якої полягає у встановленні зв'язку між різними об'єктами прогнозування, у з'ясуванні причин їх виникнення, у реконструкції картини минулого й формуванні картини майбутнього;

- на третьому етапі отримані внаслідок прогностичного дослідження дані інтерпретуються з використанням специфічних методів і засобів прогнозування та робиться прогностичний висновок.

Завершальний етап прогностичних досліджень пов'язаний з визначенням форм та шляхів реалізації сформульованих прогнозів. При цьому зміст рекомендацій для осіб (органу), які приймають рішення на основі прогностичних висновків, видозмінюється залежно від характеру і специфіки об'єкта прогнозу, цілей прогностичних розробок і спрямованості проведених досліджень. Відтак з'являється відповідна система знань, що дає змогу визначати вірогідність настання будь-яких подій, явищ або описувати можливі шляхи та перспективи настання певних наслідків, з відповідною, науково обґрунтованою ймовірністю, та передбачати майбутні характеристики досліджуваних об'єктів тощо. Потрібно зазначити, що перехід від гіпотези до прогнозу означає рух від абстрактного передбачення до конкретного.

Під оперативно-розшуковим прогнозуванням індивідуальної кримінально-протиправної поведінки розуміється мислено-логічне судження щодо визначення ступеня відповідної вірогідності вчинення конкретною особою кримінального правопорушення у майбутньому, відмови від кримінально-протиправної діяльності або законслухняної поведінки після відбуття кримінального покарання.

Дослідження показали, що тип особи є своєрідною інтегративною моделлю, яка дає змогу встановлювати відповідність конкретної особи даній моделі. Виділення типів особи злочинців, а також осіб, від яких з високим ступенем ймовірності можна очікувати скоєння умисного вбивства, лежить в основі моделей їх типових ознак. Оперативно-розшукове прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки базується на встановленні відповідності (або невідповідності) ознак даної особи вказаним моделям.

Побудова прогностичної моделі передбачає два підходи:

- прогнозування на основі узагальнення зовнішніх факторів (об'єктивні чинники);
- прогнозування на основі аналізу внутрішніх факторів (суб'єктивні чинники).

В основі індивідуальної кримінально-протиправної поведінки в причинній площині лежать як ситуація, так і негативні психологічні деформації, що прийняли форму суспільно небезпечної установки особистості. Зовнішні фактори діють опосередковано, через риси характеру, вольові й емоційні якості, ціннісно-нормативні характеристики свідомості, мотиваційну сферу та сферу потреб. Умовою переходу зовнішніх факторів у внутрішні є різноманітні форми діяльності людини, кожна з яких відображається у внутрішньому світі особи.

Таким чином, конкретна життєва ситуація хоча і є однією з основних детермінант поведінки, опосередковується психологічними структурами особистості. Результатом взаємодії і розвитку всіх вищеназваних елементів є конкретний акт поведінки – кримінальне правопорушення (у нашому випадку – умисне вбивство). Будучи, по суті, процесом зміни зовнішнього середовища, цей акт представляє собою складне психофізіологічне явище, в якому сконцентровані всі психічні і фізичні потенції індивіда.

На нашу думку потрібно об'єднати ці два підходи і розглядати індивідуальне оперативно-розшукове прогнозування, як з точки зору об'єктивних (зовнішніх), так і з суб'єктивних (внутрішніх) детермінант. Таким чином об'єктами індивідуального оперативно-розшукового прогнозування можуть бути: поведінка та спосіб життя особи, яка, з високою ймовірністю, здатна на вчинення кримінальних правопорушень; окремі соціальні елементи її особистості, які відображають її антисуспільну спрямованість; деякі соціально значущі при формуванні і реалізації умислу індивідуальні психофізичні особливості; несприятливі умови середовища та життєвого укладу, в якому перебуває особа; інші довготривалі діючі обставини, які визначають криміногенну ситуацію і полегшують вчинення кримінального правопорушення, зокрема умисного вбивства.

Типологія осіб проводиться, як правило, за трьома критеріями: характером і змістом антисоціальної спрямованості; її інтенсивністю; глибиною антисуспільної направленості.

В процесі емпіричних досліджень були виявлені ознаки, значимі для прогнозу кримінально-протиправної поведінки. Зауважимо, що ознаки, які характеризують особу та її поведінку, як правило:

1) відбивають антисуспільне ставлення цих осіб до таких основних підвалин життєдіяльності суспільства, як праця, освіта, культура, сім'я, виховання, культурне спілкування з людьми, норми моралі та права, що регулюють таке спілкування, та інститутів, які забезпечують дотримання цих норм і таке інше, тобто свідчать про належність цих осіб до типу особи антисуспільної спрямованості;

2) вказують, що ці особи своєю поведінкою завдають шкоди названим підвалинам життєдіяльності суспільства, тобто, антисуспільна спрямованість їх особи відноситься до суспільно небезпечного типу;

3) враховуючи систематичність антисуспільних діянь та небажання відмовитись від такого способу життя навіть за умови суспільного та адміністративного впливу, можна зробити висновок, що особа, якій властиві вказані ознаки, з високим ступенем вірогідності може вчинити кримінальне правопорушення.

З іншого боку, методологічне обґрунтування можливості прогнозування поведінки людини пов'язане з детерміністичною концепцією поведінки, яка розглядається як результат складної взаємодії особи, середовища і конкретної життєвої ситуації. Безумовно, складна сутність людини і різні властивості її природи зумовлюють труднощі методології пізнання і прогнозування поведінки, ускладнюють їх практичне здійснення, але не роблять їх неможливими. На думку А.°Зелінського, індивідуальне прогнозування повинно виходити з психології особи та її минулої діяльності.

Прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки полягає у визначенні ймовірності вчинення конкретною особою кримінального правопорушення або навпаки її вправлення й відмови від кримінально протиправної діяльності. З цього приводу заслуговує на увагу думка А.°Зелінського, який піддає критиці позицію вчених-кримінологів, які заперечують взагалі можливість індивідуального кримінологічного прогнозування.

Свою позицію А.°Зелінський обґрунтовує так: людські стосунки завжди будуються на передбачуванні вчинків, а характеристика особи в кінцевому підсумку полягає у судженні про ймовірну поведінку в певних умовах. Аргументом, яким обґрунтовують свою думку опоненти індивідуального кримінологічного прогнозування, є посилення на унікальність і неповторність індивіду, внаслідок чого до нього не можна застосовувати статистичні закономірності. Безперечно, кожна людина унікальна як особа, проте всі люди мають багато спільного. Імпульсивний, спонтанний характер людських вчинків не перекреслює стандартності поведінки у більшості вчинків, а типовим є те, що часто повторюється. Групові статистичні закономірності і отримані на їх основі прогнози поширюються й на окремих людей, але достовірність прогнозу знижується внаслідок індивідуальних відмінностей. В однорідних групах прогноз індивідуальної кримінально-протиправної поведінки особи буде достовірніший. Менша надійність прогнозування індивідуальної поведінки (порівняно з прогнозами масових явищ) не перекреслює його пізнавального та практичного значення. Таке прогнозування дає змогу своєчасно зупинити особу на шляху до кримінального правопорушення й запобігти йому [16, с. 15].

Наведені вище роздуми дозволяють сформулювати вимоги до методики індивідуального кримінологічного прогнозування. Ця методика повинна:

- формуватися на підставі встановлених для кожної різновидності суб'єктів антисуспільної поведінки комплексів прогностично значимих ознак;
- передбачати можливість фіксації у кожному окремому випадку прогнозування наявності цих ознак та визначати сумарне кількісне значення на підставі розробленої системи оцінок;
- містити інформацію про межі інтервалів кількісних оцінок, у яких розташовуються основні варіанти висновків прогнозу: про високу вірогідність вчинення кримінального правопорушення, або, навпаки, про його неможливість, на підставі зібраної інформації зробити один із названих висновків;
- бути придатною для співставлення кількісної оцінки ознак конкретної особи, чия поведінка прогнозується, з інтервальною оцінкою, на підставі чого і визначається для цієї особи варіант прогнозу та ступінь вірогідності останнього;
- бути нескладною за формою та придатною для використання в умовах практичного прогнозування, у тому числі з урахуванням рівня знань та навичок виконавців і незначних працезатрат.

Висновки. На підставі викладеного можливо констатувати, що індивідуальне оперативно-розшукове прогнозування в оперативно-розшуковій діяльності з протидії умисним вбивствам – це різновид наукового передбачення, що ґрунтується на раніше зібраній впорядкованій інформації, логічна й уявна модель вірогідного розвитку подій щодо кримінального правопорушення зазначеного виду та здійснення оптимального вибору оперативно-розшукових заходів, сил і засобів, достатніх для здійснення оперативно-розшукової протидії.

Оперативно-розшукову превенцію умисних вбивств можна визначити за такою схемою: оперативно-розшукове прогнозування – оперативно-розшукове планування – оперативно-розшукова профілактика. Саме таке сполучення прогнозування, планування і профілактики забезпечує надійне та результативне здійснення оперативно-розшукової превенції умисним вбивствам підрозділами кримінальної поліції.

Побудова прогностичної моделі індивідуальної кримінально-протиправної поведінки передбачає два підходи:

- прогнозування на основі узагальнення зовнішніх факторів (об'єктивні чинники);
- прогнозування на основі аналізу внутрішніх факторів (суб'єктивні чинники).

Виходячи основних завдань, головними особливостями прогнозування індивідуальної кримінально-протиправної поведінки є:

- розробка науково обґрунтованого прогнозу настання певного явища процесу або події, визначення можливих негативних наслідків та шляхів і перспектив їх усунення;
- розроблення альтернативних варіантів розвитку майбутніх подій;
- використання додаткових, суто прогностичних знань;
- результатом прогнозу є прогностичний висновок та практичні рекомендації для оперативних працівників (підрозділів).

Підсумовуючи все вищевикладене можна стверджувати, що в ході оперативно-розшукового прогнозування вирізняють три основні етапи:

- на першому етапі здійснюється різноаспектний аналіз об'єктів прогнозування, виділення їх ознак, найбільш значущих для прогностичних досліджень;
- на другому етапі формулюється робоча гіпотеза, основне призначення якої полягає у встановленні зв'язків між різними об'єктами прогнозування, у з'ясуванні причин їх виникнення, у реконструкції картини минулого й формуванні картини майбутнього;
- на третьому етапі отримані внаслідок прогностичного дослідження дані інтерпретуються з використанням специфічних методів і засобів прогнозування та робиться прогностичний висновок.

Список використаних джерел

1. Крамаренко Ю.М. Окремі аспекти здійснення прогнозування в діяльності правоохоронних органів. Актуальні питання забезпечення публічного порядку та безпеки в сучасних умовах. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 25.10.2019).
2. Краткий словарь иностранных слов / под ред. С. М. Локшиной. М.: Дело, 1976. 420 с.
3. Прогнозування // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. ред. кол.) та ін. – Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. – 742 с.

4. Ортинський В. Л. Структура та інфраструктура організованої економічної злочинності: оперативно-розшукова характеристика. Одеський інститут внутрішніх справ, 2004. № 1. С. 45–55.
5. Журавель В. А. Проблеми теорії та методології криміналістичного прогнозування / В. А. Журавель. – Харків: Право, 1999. – 140 с.
6. Герцензон, А. А. Актуальные проблемы теории советской криминологии [Текст] / А. А. Герцензон // Вопросы борьбы с преступностью : сб.. – Москва : Юрид. лит., 1967. – Вып. 6. – С. 6-36
7. Абызов Р. М. Значение индивидуального прогнозирования для предупреждения преступности / Р. М. Абызов // Организация и тактика предотвращения и раскрытия преступлений : Межвуз. сб. научных трудов. – Омск : Изд. Омской высшей школы милиции МВД СССР, 1982. – 188 с.
8. Криминологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. В. Иванов, та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужи. – К. : Прецедент, 2006. – 198 с.
9. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-ХІІ. – [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
10. Федчак І. А. До питання організації здійснення прогнозування під час реалізації проактивної моделі правоохоронної діяльності на основі прогнозів (Predictive policing). «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки» Том 34 (73) № 2, 2023. С. 154-159.
11. Мукоїда Р.В. Оперативно-розшукова тактика: навч.-метод. посіб. / Р. В. Мукоїда, А. О. Шелехов, С. В. Албул, В. Б. Любчик; за заг. ред. С. В. Кузніченка. Одеса: ОДУВС, 2013. 206 с.
12. Криміналістика: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / За ред. В.Ю. Шепітька. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2004. – 728 с.
13. Криминологія : підручник [Текст] / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 612 с.
14. Пономаренко В. С. Теорія та практика моделювання бізнес-процесів: монографія / В.С. Пономаренко, С. В. Мінухін, С. В. Знахур / М-во освіти і науки України, Харк. нац. екон. ун-т. – Харків: ХНЕУ, 2013. – 244 с.
15. Мовчан А.В. Інформаційно-аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності Національної поліції: навчальний посібник / А. В. Мовчан. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 244 с.
16. Зелинский А. Ф. Рецидив преступлений (структура, связи, прогнозирование). Харьков: Вища шк., 1980. 152 с.